

1. Referentie

Referentie	Elchardus, M., Hooghe, M. & Smits, W. (2001). De werken van het middenveld. In M. Elchardus, L. Huyse & M. Hooghe (Eds.), <i>Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen</i> (pp.105-134). Brussel: VUBPRESS
Taal	Nederlands
ISBN - ISSN	90 5487 302 7
Publicatievorm	Bijdrage in reader

2. Abstract

In deze bijdrage wordt gekeken naar de wijze waarop het middenveld zijn socialiserende en coördinerende rol vervult. De aandacht gaat naar de wijze waarop en de mate waarin het middenveld inburgerd, vertrouwen en gevoelens van solidariteit schept en bijdraagt tot maatschappelijke betrokkenheid. Er wordt niet alleen gekeken naar de wijze waarop de houdingen en opvattingen van de participanten verschillen van het denken en voelen van degenen die niet of weinig participeren. De aandacht gaat evenzeer naar de vraag of verzuilde verenigingen tot andere opvattingen leiden dan niet-verzuilde verenigingen, of de zogeheten nieuwe sociale bewegingen hun leden anders socialiseren dan de klassieke sociale bewegingen en of sportverenigingen andere effecten hebben dan sociale en culturele verenigingen. De effecten van participatie worden zo zuiver mogelijk geschat op basis van waarnemingen die op één punt in de tijd worden verricht. Om tot een zuivere schatting van het effect van de participatie te komen, hoeft men geen rekening te houden met alle mogelijke invloeden, maar alleen met de invloed van die factoren die eveneens samenhangen met de mate van participatie. Die factoren blijken het onderwijsniveau, de levensbeschouwing, de combinatie van beroep en werkdruk (zoals ontwikkeld voor het toetsen van de drukke-leeftijds-hypothese), de leeftijd (of geboortecohorte) en het mediagebruik te zijn. De gerapporteerde effecten van de participatie zijn dus steeds gecontroleerd op het mogelijke effect van al de opgesomde factoren. Om na te gaan of de vastgestelde verbanden wel degelijk een gevolg zijn van een invloed van participatie op sociale integratie, veeleer dan omgekeerd, wordt onderzocht of het vroegere lidmaatschap tijdens de jeugd, hoofdzakelijk dan van jeugd- en sportverenigingen, zijn sporen nalaat op de houdingen en de mate van sociale integratie van de latere volwassene.

Tenslotte gaat de aandacht naar het verschil in de manier waarop het middenveld enerzijds en de massamedia anderzijds, de mensen in de samenleving opnemen of integreren. Dat is in menig opzicht vandaag de belangrijkste vraag. Middenveld en massamedia vertegenwoordigen immers twee heel verschillende manieren om de mensen bij de samenleving te betrekken, twee verschillende wijzen van sociale integratie. Die zullen hier op hun gevolgen worden vergeleken.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Media, samenleving en politiek, vrije tijd
Trefwoord(en)	Media-invloeden, participatie, socialisatie, maatschappelijk belang/ effecten

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden Federaal Wetenschapsbeleid Wetenschapsstraat 8 B-1000 Brussel Tel.: +32 (0)2 238 34 11
---------------	--

Onderzoeker(s)	Mark Elchardus, Marc Hooghe & Wendy Smits Vrije Universiteit Brussel Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR Pleinlaan 2 1050 Elsene Luc Huyse, Katrien Meireman & Ellen Van Dael Katholieke Universiteit Leuven
----------------	---

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	1. Heeft het vroegere lidmaatschap tijdens de jeugd, hoofdzakelijk van jeugd- en sportverenigingen, een invloed op de houdingen en de mate van sociale integratie van de latere volwassene? 2. Heeft participatie hetzelfde effect in alle lagen van de bevolking? 3. Welke invloed heeft middenveldparticipatie op de houdingen, buurtbetrokkenheid en vertrouwen in mens en instellingen? 4. Zijn er verschillen waar te nemen tussen de houdingen van mensen die alleen lid zijn van sportverenigingen en die van mensen die alleen lid zijn van andere soorten verenigingen? 5. Heeft participatie in zuilgebonden verenigingen andere effecten dan participatie in niet-zuilgebonden verenigingen? 6. Heeft participatie in 'klassieke' sociale bewegingen andere effecten dan participatie in 'nieuwe', postmaterialistische sociale bewegingen? 7. Welke verschillen worden vastgesteld tussen enerzijds de mensen die via het verenigingsleven in communicatie met elkaar treden en anderzijds de mensen die verbonden worden via andere vormen van communicatie (massamedia)?
Hypothesen	/

6. Methode

Onderzoeks-methode	Representatief survey-onderzoek (TOR98)
Onderzochte groep	1342 inwoners van het Vlaamse gewest (leeftijdscategorie 18-75 jaar)
Bereik	Vlaanderen

7. Resultaten

De invloed van jeugdparticipatie	Participatie in het verenigingsleven tijdens de jeugdjaren heeft statistisch significante effecten op 14 van de 19 onderzochte houdingen. In 4 gevallen is er geen significant effect; in één geval een effect met twijfelachtige significantie. De vroegere participatie heeft, globaal genomen, sterke effecten op inburgering en vertrouwen, en minder sterke effecten op solidariteit en effectieve sociale betrokkenheid. De bevindingen maken duidelijk dat participatie in het verenigingsleven tijdens de jeugdjaren, dus vooral participatie in de jeugdbewegingen, de voorzieningen van het jeugdwerk en de sportverenigingen voor jongeren, een sterke sociaal integrerende functie vervult. Mensen die al tijdens hun jeugd in het middenveld participeerden, zijn minder individualistisch, minder autoritair ingesteld, democratischer en verdraagzamer. Zij voelen zich minder politiek machteloos, hebben meer respect voor de democratische rechten en de rechtsstaat, willen meer gebruikmaken van hun stemrecht, hebben meer vertrouwen in de instellingen, voelen zich veiliger, kijken met meer vertrouwen naar de toekomst, hebben minder traditionele opvattingen over de rol van mannen en vrouwen en zijn in grotere mate voorstander van gelijkheid. Zij lopen een kleiner risico sociaal geïsoleerd te zijn. Zij zijn meer betrokken bij het leven van hun buurt en participeren actiever in het culturele leven. Het verenigingsleven voor de jeugd blijkt
----------------------------------	--

Effecten van participatie naargelang het onderwijsniveau	een doeltreffende leerschool voor een democratisch, verdraagzaam en betrokken burgerschap. Op basis van de resultaten kan niet worden aangenomen dat het effect van de participatie verschilt naargelang het opleidingsniveau. Alles wijst erop dat de effecten van participatie en scholing elkaar aanvullen, maar elkaar niet beïnvloeden. De socialiserende effecten van de school en het middenveld werken dus als het ware cumulatief.
De effecten van middenveldparticipatie op de houdingen	Participatie in het middenveld blijkt maatschappelijk positief geachte effecten te hebben op de verschillende dimensies van sociale integratie. Middenveldparticipatie blijkt vooral een inburgerings- en een coördinerende functie te vervullen. Wie actief participeert, heeft een meer vertrouwens mensbeeld (veronderstelt in mindere mate dat iedereen zijn eigenbelang als richtsnoer neemt en dat aanspraken op solidariteit ongemeend zijn), is verdraagzamer of minder etnocentrisch, heeft minder uitgesproken antipolitieke houdingen, verleent meer steun aan de vertegenwoordigingsdemocratie en voelt zich politiek ook minder machteloos. Middenveldparticipatie levert dus, na controle op de effecten van levensbeschouwing, onderwijspeil, leeftijd, intensiteit van het tv-kijken, beroep en tijdsdruk, nog een belangrijke bijdrage tot het democratisch burgerschap. Dat komt goed tot uiting in het effect van de participatiemaat op de positie op de nieuwe breuklijn (die de houding ten opzichte van het democratische burgerschap samenvat). Wie actief participeert, neemt op die breuklijn een positie in die getuigt van veel grotere gehechtheid aan de democratische basiswaarden. Over het algemeen heeft middenveldparticipatie een inburgeringseffect dat half zo groot is als dat van het onderwijsniveau. Gegeven het belang van scholing in onze samenleving, is dat zeer betekenisvol.
De effecten van middenveldparticipatie op buurtbetrokkenheid	Middenveldparticipatie draagt ook bij tot buurtbetrokkenheid. Het vergroot de kans dat met burens en kennissen over maatschappelijke en politieke problemen wordt gepraat. Het draagt bij tot cultuurparticipatie en vergroot de kans dat het stemrecht effectief wordt opgenomen. De kans dat mensen zich actief inzetten voor problemen in hun buurt en daadwerkelijk met anderen in gesprek en debat treden over de publieke zaak, is sterk afhankelijk van hun mate van middenveldparticipatie. Terwijl het onderwijs een grotere invloed heeft op de houdingen, blijkt de participatie even belangrijk als of belangrijker dan het onderwijspeil voor het bevorderen van maatschappelijke betrokkenheid. Onderwijs is, met andere woorden, belangrijker voor de socialisatiefunctie, het middenveld voor de coördinatiefunctie. Van de participatie in het verenigingsleven wordt verwacht dat het mensen bij de samenleving betreft. Die functie blijkt het middenveld ook daadwerkelijk en op een zeer krachtige wijze te vervullen.
De effecten van middenveldparticipatie op vertrouwen in mensen en instellingen	De effecten van de middenveldparticipatie op vertrouwen in mensen en instellingen zijn kleiner dan de inburgeringseffecten. Middenveldparticipatie draagt bij tot vertrouwen in de instellingen, vergroot het gevoel van veiligheid en maakt het toekomstperspectief positiever, maar de statistische significantie van deze drie effecten is niet echt overtuigend. Participatie draagt niet significant bij tot gelijkheidsstreven.
Sport- en andere verenigingen	Voor de overgrote meerderheid van de indicatoren van inburgering, vertrouwen, gelijkheidsdenken en sociale betrokkenheid die werden onderzocht, worden geen verschillen gevonden tussen sportverenigingen en andere verenigingen. Wel blijkt dat leden van sportverenigingen wat minder belang hechten aan fatsoen, dus wat minder burgerzin hebben, dan de leden van andere verenigingen. Zij zijn ook minder gevoelig voor vertogen over solidariteit die er de nadruk op leggen dat individuele vrijheid een collectieve verworvenheid is of belangeloze inzet een voorwaarde van persoonlijk geluk. Het gaat in alle gevallen echter om effecten waarvan de statistische significantie twijfelachtig is. Het enige overtuigende verschil tussen sport- en andere verenigingen is dat de eerste meer het utilitaire individualisme drukken. Sport in verenigingsverband bevordert blijkbaar de groepsgeest en geeft vertrouwen in de mensen. Veel indrukwekkender dan die schaarse en bescheiden verschillen, zijn de overeenkomsten in de gevolgen van participatie in sportverenigingen en in andere verenigingen. De levensbeschouwelijke of ideologische kleur van een vereniging heeft

	wel enig effect, maar vrij bescheiden. Dit bevestigt dat men sportverenigingen wel degelijk moet beschouwen als een onderdeel van het middenveld dat inburgerd, vertrouwen schenkt en bijdraagt tot sociale betrokkenheid.
Verzuild versus niet-verzuild	Van de 21 onderzochte indicatoren van burgerschap, vertrouwen, solidariteit en betrokkenheid, zijn er slechts twee waarvoor er een statistisch duidelijk significant verschil is tussen de effecten van participatie in verzuilde en in niet-verzuilde verenigingen. De mensen die participeren in zuilgebonden verenigingen hebben een lagere graad van cultuurparticipatie en een negatiever toekomstbeeld. De analyses tonen duidelijk aan dat de niet-verzuilde middenveldorganisaties hun socialiserende en coördinerende functies niet slechter, maar ook niet beter vervullen dan de verzuilde verenigingen.
‘Klassieke’ en ‘nieuwe’ sociale bewegingen	De onderzoeksresultaten bevestigen zeker niet de stelling dat de socialiserende effecten van de postmaterialistische bewegingen groter of wenselijker zijn dan die van de klassieke sociale bewegingen. Men krijgt veeleer de indruk dat de sociale en de postmaterialistische bewegingen socialiseren voor verschillende soorten burgerschap. Actieve participatie in de klassieke sociale bewegingen draagt, in vergelijking met participatie in de postmaterialistische bewegingen, bij tot een utilitairder mensbeeld en tot een lagere graad van cultuurparticipatie. Inzet in post-materialistische bewegingen draagt, in vergelijking met participatie in de klassieke sociale bewegingen, bij tot antipolitieke gevoelens. Het vermindert de steun voor de vertegenwoordigingsdemocratie, en ook het vertrouwen in de instellingen. De participatie in de postmaterialistische bewegingen leidt, in vergelijking met het effect van de klassieke sociale bewegingen, tot een groter vertrouwen in de mens en het individu (een lagere score op het utilitaire individualisme), gekoppeld aan een kleiner vertrouwen in de instellingen, sterkere antipolitieke gevoelens en groter scepticisme ten opzichte van de vertegenwoordigingsdemocratie. Die bewegingen dragen dus bij tot de opvatting dat individuen betrouwbaar zijn, en instellingen, structuren en organisaties niet. Een aantal van deze invloeden, vooral het bevorderen van anti-autoritarisme, cultuurparticipatie en een minder utilitaristisch mensbeeld, is waarschijnlijk echter het gevolg van het overwicht van hooggeschoolden in die bewegingen.
Media versus het middenveld	De modus van communicatie heeft bijzonder grote effecten op de inburgering, vergelijkbaar met die van het onderwijsniveau. Communicatie in de context van het verenigingsleven levert heel andere burgers op dan massacommunicatie. Veel televisiekijken, gecombineerd met een relatief lage graad van middenveldparticipatie, leidt tot een wantrouwiger mensbeeld en een hoger niveau van utilitair individualisme, het verhoogt de kans op een meer autoritaire opstelling, op onverdraagzaamheid en het verwerpen van de vertegenwoordigingsdemocratie. Kortom, het draagt sterk bij tot een rechtse positie op de nieuwe breuklijn. Het draagt ook bij tot gevoelens van politieke machteloosheid, doet afbreuk aan het respect voor de democratische rechten verhoogt de kans dat het stemrecht niet wordt opgenomen (of alleszins de kans dat gezegd wordt dat men zonder de dwang van de opkomstplicht niet zou gaan stemmen). Middenveld en massacommunicatie, in het bijzonder dan televisie, leiden naar verschillende soorten burgerschap, verschillende opvattingen over de relatie tussen de burger en de politieke samenleving.

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

Smits, W. (2000). *Participatie van vrouwen aan het maatschappelijk middenveld: onderzoeksrapport*. Brussel, VUB: Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR.